

засвоєння системи загальнолюдських, а головне – національних цінностей та понять. Залучення до національних джерел духовності, формування патріотичних якостей, орієнтація на національно–духовні цінності становлять основу виховання першокласників. Подальшої уваги потребує дослідження ролі морально–етичних цінностей у формуванні особистості учнів початкових класів.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М. С. Буквар. Підруч. для 1 кл. / М. С. Вашуленко, Н. Ф. Скрипченко. – К. : Освіта, 2007. – 143 с.
2. Вашуленко М. С. Буквар : підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл./ М. С. Вашуленко, О. В. Вашуленко. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 152 с.
3. Захарійчук М. Д. Буквар : підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл./ М. Д. Захарійчук, О. В. Науменко. – К. : Грамота, 2012. – 176 с.
4. Каніщенко А. П. Буквар : підруч. для 1 кл. / А. П. Каніщенко. – К. : Промінь, 2007. – 160 с.
5. Луцик Д. В. Буквар : підручн. з навчання грамоти для 1 кл. середн. загальноосвітн. шк. / Д. В. Луцик, М. М. Проць, А. С. Савшак. – Львів : Світ, 2003. – 160 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти : затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 // Освіта України, 2002. – 23 квітня (№ 33). – С. 4– 6.
7. Прищепа К. С. Буквар / К. С. Прищепа, В. І. Колесниченко. – К. : Генеза, 2010. – 175 с.

УДК 378.937+37.035.6

НАЦІОНАЛЬНО–ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПЕРІОД ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Г. Ф. Пономарьова

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно–педагогічна академія» Харківської обласної ради

У статті визначено основні напрями виховання майбутніх педагогів. Обґрунтовано одну із ключових домінант виховання, якою ми вважаємо формування національної самосвідомості як інтегрованої якості особистості. У контексті характеристики сучасного студентства називаються його особливості та умови ефективності виховного процесу у вищому навчальному закладі. На підставі аналізу якості сучасного виховання вказано на критерії його оцінювання. Результатом глибокого аналізу педагогічної теорії і досвіду національно–патріотичного виховання молоді стали запропоновані форми, методи, засоби та визначені підходи до побудови структурно–функціональної моделі варіативної системи виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах, проектування якої є

джерелом інноваційних змін виховного простору, зокрема щодо основних детермінант педагогічного забезпечення виховання студентської молоді.

Ключові слова: національно–патріотичне виховання, домінанта виховання, національна самосвідомість, проектування, структурно–функціональна модель системи виховної роботи.

НАЦИОНАЛЬНО–ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ В ПЕРИОД РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ

Г. Ф. Пономарева

Комунальное заведение «Харьковская гуманитарно–педагогическая академия» Харьковского обласного совета

В статье определены основные направления воспитания будущих педагогов. Обосновано одну из ключевых доминант воспитания, которой мы считаем формирование национального самосознания как интегрированного качества личности. В контексте характеристики современного студенчества называются его особенности и условия эффективности воспитательного процесса в высшем учебном заведении. На основании анализа качества современного воспитания указано на критерии его оценки. Результатом глубокого анализа педагогической теории и опыта национально–патриотического воспитания молодежи стали предложенные формы, методы, средства и определенные подходы к построению структурно–функциональной модели вариативной системы воспитательной работы в высших педагогических учебных заведениях, проектирование которой является источником инновационных изменений воспитательного пространства, в частности по основным детерминантам педагогического обеспечения воспитания студенческой молодежи.

Ключевые слова: национально–патриотическое воспитание, доминанта воспитания, национальное самосознание, проектирование, структурно–функциональная модель системы воспитательной работы.

NATIONAL AND PATRIOTIC EDUCATION OF FUTURE EDUCATORS ON THE STAGE OF STATE FORMATION

H. F. Ponomaryova

**Municipal establishment «Kharkiv humanitarian–pedagogical academy»
of Kharkiv regional council**

The main purpose of higher educational pedagogical establishments is the development of the educator as the subject of youth's national education. The study and analysis of pedagogical theory and practice reveals the existence of numerous attempts to implement innovations in the educational process of higher educational establishments with the aim of providing its effectiveness as to realization of priority directions of national education. However, these plans do not come to the practical realization or they are actually less effective than they are supposed to be. The article distinguishes and proves the basic tendencies in forming national awareness and moral as well as psychological condition. It is

grounded one of the key dominants in education, we consider the development of national awareness as an integrated quality for a personality that can be characterized by manifestation of love toward your native land, deep knowledge of history, care about development of your people's culture, respect of your nation and its values, responsible attitude to the revival of national traditions. The paper exposes priority directions in students' education of national feelings, patriotic and civic qualities. The work names peculiarities and conditions of effective educational process in higher educational pedagogical establishments in the context of characteristics of modern students. Using the results of qualitative analysis of modern education it is pointed out the criteria of its assessment. The analysis of educational approaches to the development of modern educational system in higher educational establishments allows to expose the most significant feature of education which is in the shift of accent from public education to self-education and self-development of personality. A deep analysis of pedagogical theory and the national and patriotic education of young people give as a result the following offered forms, methods, means and certain approaches to the formation of structural and functional model for optional system of educational work in higher educational pedagogical establishments. The designing of this system is the source of innovational changes in education, including basic determinants of pedagogical provision in young people's education. We have to pay attention that designing is based on scientific forecasting, constructing and modeling of objects and development of technologies in education.

Key words: *national and patriotic education, dominant of education, national awareness, designing, structural and functional model of education.*

Постановка проблеми. Народження держави з, по-суті, новою ідеологією гостро поставило завдання формування людини-громадянина, людини-патріота. Крім того, ми зіткнулися з низкою суперечностей, зокрема, між значними затратами педагогічних сил на виховання й об'єктивно недостатніми результатами; між прагненням «дійти до кожного» у вихованні та низьким рівнем ефективності педагогічних систем у вирішенні цих складних завдань. Тривожні симптоми щодо егоїзму, байдужості, жорсткості, споживацького ставлення до соціального і природного оточення, бездуховності, відсутності чіткої позиції щодо національної самоідентичності тощо в умовах дестабілізації економіки несуть у собі потенціал соціальної і моральної деградації особистості.

Однією з ключових домінант виховання ми вважаємо формування національної самосвідомості як інтегративної якості особистості, якій властива любов до рідної землі, глибоке знання її історії, турбота про розвиток культури свого народу, творче відродження національних традицій, повага до своєї нації і її цінностей.

Аналіз останніх досліджень. Виховання національної свідомості майбутніх фахівців слід розглядати як невід'ємну складову формування особистості майбутнього педагога у контексті професійної підготовки. Актуальність цього завдання зумовлюється й тим, що кожен викладач як

гуманітарних, так і суспільних, природничих, технічних дисциплін, має сам глибоко усвідомлювати сутність цього феномену і бути здатним до його формування у студентів, про що констатується у дослідженнях К. Астахової, І. Бега, О. Дубасенюк, Л. Мартин, Т. Осипової, М. Роганової, І. Соловей, П. Щербань та багатьох інших.

Формулювання цілей статті. Основним завданням статті є виокремлення та обґрунтування основних напрямів і системи виховної роботи у педагогічному ВНЗ щодо національно–патріотичного виховання студентської молоді. Виклад основного матеріалу дослідження. На жаль, з поля зору часто випускається той факт, що у студентів необхідно більш цілеспрямовано і системно формувати світоглядні компоненти національної самосвідомості.

Теоретичне осмислення феномену і практика виховного процесу у Комунальному закладі «Харківська гуманітарно–педагогічна академія» Харківської обласної ради засвідчує, що пріоритетними напрямками виховання у студентів національних почуттів, патріотичних і громадянських якостей є:

- реалізація національної ідеї як провідної, узагальнюючої, навколо якої групуються інші завдання;
- систематизація, інтеграція знань в єдину наукову картину, що сприяє усвідомленню студентами основних знань про народ, націю, Батьківщину;
- забезпечення самостійної пізнавальної, дослідницької діяльності студентів у процесі формування національної самосвідомості;
- засвоєння студентами національних традицій і звичаїв, відображених у них гуманістичної духовності, національної самосвідомості українського народу;
- дотримання науково–педагогічних засад, використання ефективних механізмів, форм і методів виховання у студентів національної самосвідомості;
- гармонійне поєднання наукових, раціональних і мистецьких художньо–образних ідей та засобів формування у майбутніх фахівців національної самосвідомості.

Характеризуючи сучасне студентство, слід зважати на характер їх цінностей, соціального самовідчуття й морально–психологічного стану. Студентська молодь посідає провідне місце в культурному житті українського суспільства. Саме їх ціннісні переваги й орієнтації визначають перспективи трансформаційних процесів у суспільстві [2].

До особливостей сучасного студентства також ми відносимо: усвідомлення ними своєї індивідуальності, неповторності, становлення й формування „образу Я”, що містить пізнавальний, емоційний і поведінковий компоненти; потребу в досягненні, успішному самоствердженні.

Разом з тим слід зауважити, що виховання студентства відбувається у складних і несприятливих умовах. Вивчення стану виховної роботи засвідчило, що у вищих навчальних закладах усе ще „традиційність” стандартизація виховного процесу, зберігаються застарілі способи передання

ціннісного ставлення до світу і в готовому вигляді, відбувається підміна гуманістичної педагогіки випадковим набором виховних заходів, що перешкоджає розгортанню процесу становлення культурно й духовно розвиненої особистості.

З допомогою якої ж системи засобів можна ефективно подолати проблеми? На наш погляд, тільки за умов підвищення значущості загальнокультурної складової вищої освіти та створення відповідної системи виховної роботи, наповненої ціннісно–смысловим змістом.

Опанувати загальнокультурну складову вищої освіти означає усвідомити духовні інності, що сприяють перспективному розвитку суспільства, зробити їх своїми через визнання ідеалів, реалізацію еталонів і зразків поведінки.

Ми поділяємо думку, яку висувають сучасні філософи, культурологи, що культура є саморозвивальною системою, і вважаємо, що саморозвиток, самотворення особистості молодшої людини, студента, органічно може здійснюватися саме в культурному середовищі, що має сприятливі умови для цього. Засвоєння професійної культури відбувається не стільки шляхом оволодіння системою спеціальних знань і способів діяльності, професійних норм, скільки за допомогою відповідно організованої творчої діяльності.

Крім того, розробляючи основні підходи до створення сучасних виховних систем у вищих навчальних закладах, слід урахувати найважливішу особливість виховання. Як доводить практика і наукові дослідження, вона полягає в тому, що нині відбувається об'єктивний процес зміщення акценту з суспільного виховання на самовиховання й самоформування особистості.

Кожна виховна система базується на цінностях, які визначають напрям виховного процесу:

- на інтереси суспільства, держави чи на особистість (індивідуально–особистісний розвиток);
- на взаємини між учасниками процесу (авторитарні чи гуманістичні);
- на зміст виховного процесу (знаннєвий чи розвивальний).

Одним з можливих напрямів вирішення цієї проблеми є проектування системи виховної роботи вищих педагогічних навчальних закладів. При цьому проектування як соціально–педагогічний феномен є потужним механізмом освітнього впливу соціуму, що творчо синтезує економічні, науково–технічні, культурологічні і психолого–педагогічні чинники компетентнісного розвитку майбутніх фахівців.

Проектування вже стало визнаним етапом науково–педагогічного дослідження в усьому світі (О. Безпалько, В. Взятишев, Джонс Джон Кристофер, Я. Дитрих, Е. Заир–Бек, А. Лігоцький, В. Монахов, П. Хилл [1, 3, 4–8, 11]).

Проектування в загальному його розумінні – це науково обґрунтоване конструювання системи параметрів майбутнього об'єкта або якісно нового стану існуючого прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкта, стану чи процесу в єдності зі шляхами його досягнення [10].

Саме проектування є джерелом інноваційних змін виховного простору вищого педагогічного навчального закладу, що ґрунтується на науковому дослідженні, прогнозуванні, конструюванні, моделюванні об'єктів та розробці технології виховної діяльності. Проектування системи виховної роботи визначає відбір методів і розробку форм для її реалізації. Об'єктами проектування є прості, складні і комплексні форми виховних впливів, технології їх здійснення.

Пріоритетну роль ми надаємо комплексним формам, що дозволяють інтегрувати зміст кількох напрямів виховної діяльності. Найбільш широко використовуються в сучасній педагогічній практиці ті форми, що мають різноманітну тематичну спрямованість: соціально–проектна діяльність, ситуаційно–рольові ігри, соціодрама, метод відкритої трибуни, соціально–психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки», метод аналізу соціальних ситуацій із морально–етичним змістом, ігри–драматизації, створення проблемних ситуацій, ситуацій успіху, аналіз конфліктів, моделей, стилів поведінки, ухвалення рішень, демократичний діалог, використання засобів масової комунікації, методики колективних творчих справ, традицій, символіки, засобів народної педагогіки.

Переконає практика, що саме комплексне вирішення означених завдань виховного процесу забезпечує високу його якість як основного критерію ефективності виховної системи.

На практиці часто використовують два універсальні критерії: продуктивність діяльності, що визначається відношенням кількості зробленого до витрат, і задоволеність, яка розглядається як психологічний стан, що характеризує рівень задоволення домагань суб'єкта [9].

Ефективність виховної системи розглядається як її здатність досягати поставленої мети (результату) в певних умовах і з певною якістю [9].

Отже, маємо розглядати якість виховного процесу як результат ефективної дії відповідної системи виховної роботи.

Ураховуючи вищезазначене, підвищенню ефективності виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах має передувати розробка й реалізація структурно–функціональної моделі системи виховної роботи.

Ця модель системи виховної роботи варіативна й орієнтована на методологічне, педагогічне, психологічне, культурно–технологічне, інформаційне, методичне забезпечення процесу виховання та особистісного розвитку студента вищого педагогічного навчального закладу.

Основними детермінантами педагогічного забезпечення системи виховання студентської молоді в освітньому середовищі ВНЗ щодо самотворення, саморозвитку особистості студента є такі:

- вироблення й реалізація персонологічної людинотворчої та духотворчої життєвої стратегії, тактики й поведінки;
- досягнення акме як особистісного так і професійного;
- активна життєва позиція, високий рівень культури, соціальна компетентність, соціальна відповідальність;

– прийняття та реалізація активного стилю життя як підґрунтя високого рівня якості життя з позицій єдності морального, духовного і тілесного (рис. 1).

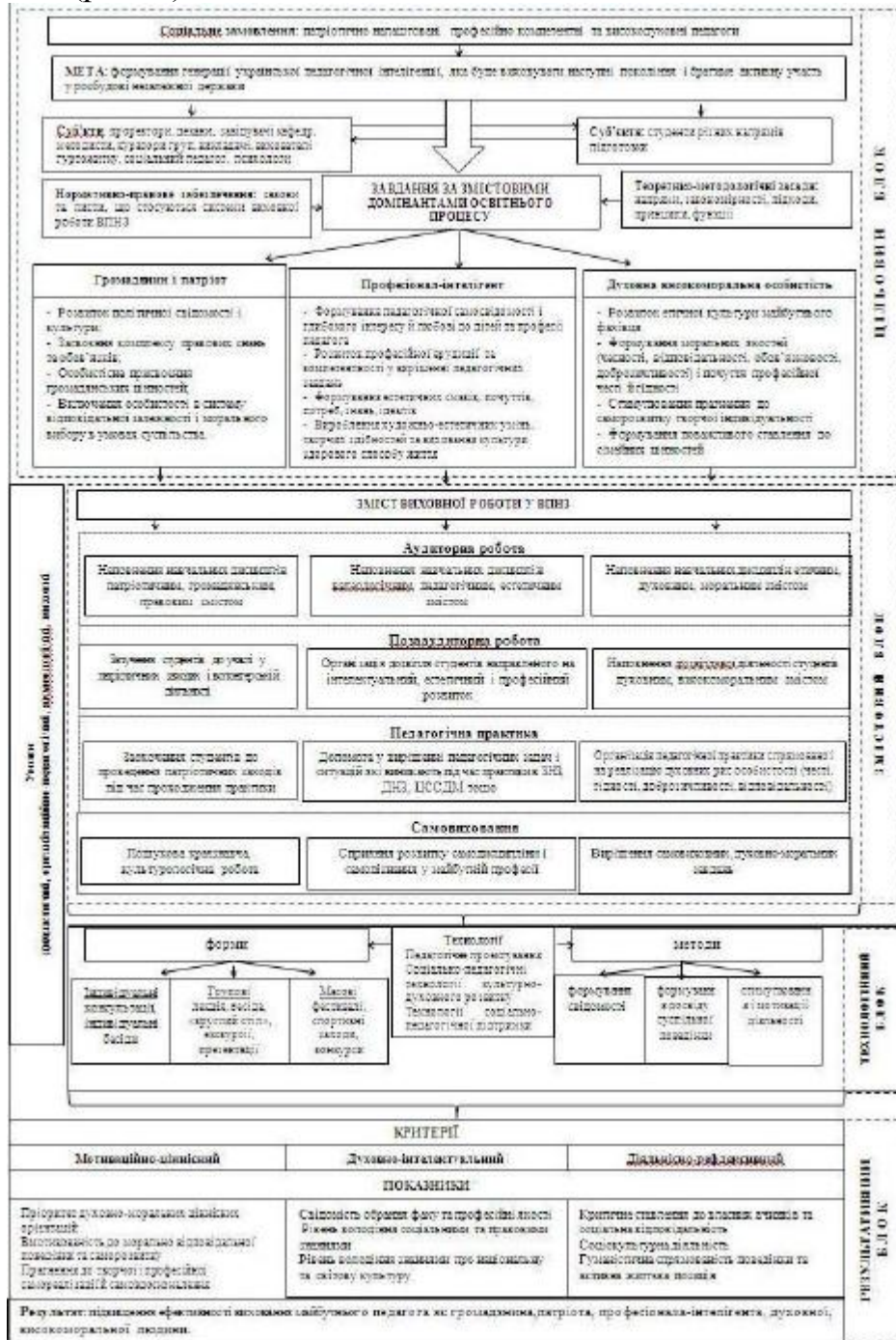

Рис. 1. Структурно-функціональна модель системи виховної роботи

Практика виховної роботи визначає розуміння такої виховної системи у ВНЗ, що забезпечує цілісність ідей, принципів, змісту, форм, методів і засобів впливу на особистість. Особливо слід наголосити, що сформованість національної свідомості студентів можлива лише за умови єдності трьох складових освітнього процесу – розвитку, навчання і виховання.

В академії організація виховної роботи як системи здійснюється за участі ректорату, кафедр, кураторів, викладачів, органів студентського самоврядування, громадських організацій, батьків і самого студента.

Головними суб'єктами у даній системі є вихованці (студенти) і вихователі (адміністрація, викладачі, співпрацівники). Традиційні заходи щодо формування національно-патріотичних почуттів і переконань представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Традиційні заходи по формуванню національно-патріотичних почуттів і переконань

№	Тема	Форма
1.	«Наші національні святині»	Бесіда
2.	«О, мово українська! Хто любить її, той любить мою Україну!»	Виховна година
3.	«Чи кожен громадянин України має бути патріотом?»	Урок-диспут
4.	«З історії національної символіки України»	Доповідь
5.	«Я – громадянин України»	Бесіда
6.	«Незалежність України»	Виховна година
7.	«Конституція України – головний документ держави»	Бесіда
8.	«Жінки в історії України»	Бесіда
9.	«Державні символи України. Від давньої символіки до сучасної»	Виховна година
10.	«Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього»	Усний журнал
11.	«Щедрість рідної землі»	Бесіда
12.	«Мій родовід»	Бесіда
13.	«З Україною в серці»	Виховна година
14.	«Свята земля українська»	Бесіда
15.	«Краю мій, Слобожанщино!»	Усний журнал
16.	«Усе минає, а слово залишається»	Свято української мови
17.	«Добра родина – слава Україна!»	Свято сім'ї

Вважаємо за доцільне наголосити, що важливий світоглядний смисл щодо формування громадянина української держави і патріота своєї нації мають ті форми і методи роботи, що дають можливість студентам свідомо сприйняти й глибоко усвідомити знання основ національно-демократичної й гуманістичної політики української держави, тих державотворчих процесів, що визначають її місце у світі. Завдяки цьому у студентів послідовно формується готовність підтримувати цю політику, брати участь у зміцненні країни, примноженні її традицій.

У контексті наукового узагальнення результатів дослідження наведемо слова М. Шкіля, академіка НАПН України, який стверджує: «Ефективним шляхом формування національної самосвідомості громадянина незалежної України є творче відродження традицій лицарського виховання. Такі традиції включають багатство національно-патріотичних, державницьких ідей, народної педагогіки». Ці традиції нині набувають сучасного конкретного наповнення: піклуйся про рідних і близьких, свою землю, захищай свій

народ, допомагай слабким і хворим, поважай старість, будь гідним своєї нації.

Висновки. У практичній виховній діяльності ми виходимо з того, що кожен викладач, куратор, декан має створити власну осмислену, науково–обґрунтовану, підказану часом і потребами виховного процесу, систему роботи, спрямовану на формування національної самосвідомості, почуття патріотизму і любові до своєї землі. Головними компонентами такої системи мають бути:

– виділення провідних ідей змісту освіти, навчального матеріалу своєї дисципліни, на основі яких формується національна самосвідомість особистості;

– створення організаційних, психолого–педагогічних умов для пізнання студентами самобутніх ознак рідного народу, особливостей його національного характеру і світогляду;

– постійна систематизація, інтеграція набутих знань, виявлення їхніх зв'язків з національною ідеєю;

– формування віри як особливо важливого феномену національної самосвідомості, завдяки якій знання набувають практичної енергії й реалізації;

– застосування нових педагогічних технологій з питань оволодіння студентами культурно–історичними матеріалом, науковими теоріями і концепціями з національних проблем;

– формування у майбутніх учителів національно–ціннісних ідей, почуттів господаря рідного краю, творця власного життя й активного учасника доленосних подій в сучасній історії рідного народу, готовності виховувати такі ж якості в підростаючих поколіннях;

– стимулювання студентів постійно займатися самоосвітою і самовихованням, самореалізацією, самостійною пошуково–дослідницькою діяльністю з проблем історії, культури, духовності рідного народу;

– вивчення результативності своєї роботи, координація її з усією навчальною і виховною діяльністю на факультеті, у масштабах вузу, постійне вдосконалення системи роботи з формування у майбутніх учителів національної самосвідомості.

Перспективи подальших досліджень. Виконане дослідження зумовлює потребу розробки інноваційних методик виховання Людини дієвого патріотизму в умовах розбудови національної європейської держави.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Формування готовності студентів педвузу до проектування організаційних форм виховної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. В. Безпалько. – Київ, 1998. – 190 с.

2. Бех І. Д. Пріоритети виховання сучасної вузівської молоді / І. Д. Бех // Виховна робота у вищому навчальному закладі: симбіоз нового і традиційного : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.–практ. конф. / АПН України, Ін–т проблем виховання АПН України, Ін–т педагогіки АПН

України, МОН України, Кам'янець–Подільський держ. пед. ун–т. – Кам'янець–Подільськ : Кам'янець–Подільський держ. пед. ун–т, 2001. – С. 14–20.

3. Взятыйшев В. Ф. Методология проектирования в инновационном образовании / В. Ф. Взятыйшев // Инновационное образование и инженерное творчество. – М., 1995. – С. 65–68.

4. Джонс Дж. К. Методы проектирования / Дж. К. Джонс ; пер. с англ. Т. П. Бурмистровой, И. В. Фриденберга ; под ред. В. Ф. Венды, В. М. Мунипова. – 2–е изд., доп. – М. : Мир, 1986. – 326 с.

5. Дитрих Я. Проектирование и конструирование: системный подход / Я. Дитрих ; пер. с польск. Л. В. Левицкого, Ю. А. Чванова. – М. : Мир, 1981. – 454 с.

6. Заир–Бек Е. С. Основы педагогического проектирования / Е. С. Заир–Бек. – СПб. : Просвещение, 1995. – 234 с.

7. Лігоцький А. О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем / А. О. Лігоцький ; АПН України, Ін–т педагогіки і психології професійної освіти. – Київ : Техніка, 1997. – 209 с.

8. Монахов В. М. Аксиоматический подход к проектированию педагогических технологий / В. М. Монахов // Педагогика. – 1997. – № 6. – С. 26–31.

9. Роганова М. В. Теоретико–методологічні засади виховання духовної культури студентської молоді / М. В. Роганова // Вісник Черкаського університету / Черкаський нац. ун–т імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2006. – Вип. 81. – С. 124–128.

10. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 3–е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1984. – 1600 с.

11. Хилл П. Наука и искусство проектирования: методы проектирования, научное обоснование решений / П. Хилл ; пер. с англ. Е. Г. Коваленко. – М. : Мир, 1973. – 263 с.

УДК 378.026

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ТРЕНІНГУ

Прокопенко І. А.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

У статті розглядається проблема організації навчального тренінгу в освітньому середовищі закладів вищої освіти. Автором визначено суть понять «навчальний тренінг» та виокремлено особливості організації навчального тренінгу в освітньому середовищі закладів вищої освіти. Схарактеризовано такі принципи організації навчального тренінгу: принцип діалогізації взаємодії, принцип добровільності, принцип активності, принцип психологічної події, принцип самодіагностики, принцип матеріалізації, принцип персоніфікації висловлювань, принцип акцентування мови почуттів, принцип довіри у спілкуванні, принцип конфіденційності, принцип